

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

**МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ
з дисципліни**

**“ДОГОВОРИ У ФІНАНСОВО-КРЕДИТНІЙ СФЕРІ”
(для спеціалістів)**

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2010

МАУП

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Самостійна робота студентів (СРС) є складовою навчального процесу і основним засобом опанування навчального матеріалу в час, вільний від обов'язкових занять.

Мета СРС — сприяти засвоєнню в повному обсязі навчальної програми та формуванню самостійності як особистісної прикмети та важливої професійної якості, сутність якої полягає в умінні систематизувати, планувати та контролювати власну діяльність.

Завдання СРС — вивчення тем, питань, які винесені на самостійне опрацювання, засвоєння певних знань, умінь, навичок, закріплення та систематизація здобутих на лекціях та інших аудиторних заняттях знань, їх застосування при виконанні практичних завдань та творчих робіт, виявлення прогалин у системі знань із предмета, забезпечення підготовки студентів до поточних аудиторних занять.

Зміст СРС визначається навчальними програмами, робочими навчальними програмами з дисципліни, цими методичними матеріалами та методичними матеріалами до практичних і семінарських занять.

СРС здійснюється згідно з методичними вказівками і відповідно до переліку тем для самостійного вивчення та завдань до них, що містяться в цих методичних матеріалах. Перелік тем для самостійного вивчення та завдання до них — це питання для самостійного опрацювання, практичні завдання з тем рефератів, доповідей, колоквиумів, задачі та тестові завдання. До кожної теми наводиться рекомендована література.

Підготовлено викладачем кафедри цивільно-правових дисциплін
І. В. Сандугеєм

Затверджено на засіданні кафедри цивільно-правових дисциплін
(протокол № 2 від 24.09.08)

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом

Сандугей І. В. Методичні матеріали щодо забезпечення самостійної роботи студентів з дисципліни “Договори у фінансово-кредитній сфері” (для спеціалістів). — К.: «Вид. дім «Персонал», 2010. — 31 с.

Методичні рекомендації містять пояснювальну записку, перелік тем для самостійного вивчення та завдання до них, список літератури.

- © Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2010
- © ДП «Видавничий дім «Персонал», 2010

ПЕРЕЛІК ТЕМ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ВИВЧЕННЯ ТА ЗАВДАННЯ ДО НИХ

Змістовий модуль І. Загальні положення про договори у фінансово-кредитній сфері

Тема 1. Поняття та загальна характеристика фінансових послуг в Україні

Поняття та види фінансових послуг, загальні умови їх надання.
Правове регулювання фінансових послуг.

Послуги банків. Банківські операції. Умови та підстави надання
банківських послуг.

Договір про надання фінансових послуг: поняття, види, зміст та
загальна характеристика.

Питання для самоконтролю

1. Фінансові послуги: поняття, види, правове регулювання.
2. Поняття та умови надання банківських послуг.
3. Договір про надання фінансових послуг.

Практичні завдання

Теми рефератів

1. Основні засади державного регулювання фінансових послуг в
Україні.
2. Роль банків у наданні фінансових послуг.

Тести

1. Фінансовою установою може бути:

- А. Тільки юридична особа.
- Б. Тільки фізична особа – підприємець.
- В. Юридична особа або фізична особа – підприємець.

2. Фінансовими послугами вважаються:

- А. Факторинг.
- Б. Фінансовий лізинг.
- В. Обмін валют.
- Г. Все вищевказане.

3. Істотними умовами договору про надання фінансових послуг є:

- А. Підписи сторін.
- Б. Назва документа.
- В. Строк дії договору.
- Г. Все вищевказане.

Література [1; 7; 9; 12; 49; 50; 52; 53; 56; 60; 63–67]

Тема 2. Суб'єкти відносин у фінансово-кредитній сфері. Фінансові установи

Суб'єкти фінансово-кредитних відносин. Поняття та види фінансових
установ. Надання фінансових послуг фізичними особами –
суб'єктами підприємницької діяльності.

Банки: поняття, види та загальна характеристика правового ста-
тусу.

Питання для самоконтролю

1. Суб'єкти фінансово-кредитних відносин.
2. Поняття та види фінансових установ.
3. Надання фінансових послуг фізичними особами – суб'єктами
підприємницької діяльності.
4. Банки: поняття, види та загальна характеристика правового
статусу.

Тести

1. Особа набуває статусу фінансової установи:

- А. Від часу державної реєстрації юридичної особи.
- Б. Від часу офіційного оголошення в пресі про початок роботи.
- В. Після внесення запису про неї до відповідного державного
реєстру фінансових установ.
- Г. Жодної правильної відповіді.

2. Відповідно до Закону України “Про фінансові послуги та дер- жавне регулювання ринків фінансових послуг”, фінансові установи можуть створюватись у формі:

- А. Товариства з обмеженою відповідальністю.
- Б. Акціонерного товариства.
- В. Повного товариства.
- Г. У будь-якій організаційно-правовій формі.

3. Вести банківську або підприємницьку діяльність не має права таке з банківських об'єднань:

- А. Банківська корпорація.
- Б. Банківська холдингова група.
- В. Банківська асоціація.
- Г. Всі вищевказані.

Література [1; 2; 5; 7–9; 12; 49; 54; 55; 58; 59; 62–66]

Змістовий модуль II. Види договорів у фінансово-кредитній сфері

Тема 3. Договір страхування

Законодавство про страхування у сфері господарювання. Поняття та види страхування. Добровільне і обов'язкове страхування. Страховики, страхувальники, вигодонабувачі. Товариства взаємного страхування.

Поняття договору страхування. Сторони у договорі страхування. Порядок укладання, предмет, форма та істотні умови договору страхування. Права та обов'язки сторін. Обов'язки страховика. Обов'язки страхувальника. Страховий платіж (внесок, премія) і страховий тариф. Страховий ризик і страховий випадок. Страхова сума. Умови та порядок здійснення страхової виплати. **Франшиза.** Набрання чинності договором страхування. Наслідки несплати страхувальником чергового страхового внеску, зменшення (**редукування**) розміру страхової суми та (або) страхових виплат. Страхова оцінка. **Актуарні** розрахунки. Відмова від здійснення страхової виплати. Зміна страхувальника — фізичної особи у договорі страхування.

Співстрахування. Укладення договору страхування на користь третьої особи. Договір страхування одного і того ж об'єкта. Договір перестрахування.

Відповідальність страховика. Перехід до страховика прав страхувальника щодо особи, відповідальної за завдані збитки.

Припинення договору страхування. Недійсність договору страхування. Наслідки припинення юридичної особи — страхувальника. Наслідки визнання страхувальника — фізичної особи недієздатною або обмеження її цивільної дієздатності.

Договір страхування життя, здоров'я. Договір страхування цивільної відповідальності.

Питання для самоконтролю

1. Поняття та види страхування.
2. Поняття та елементи договору страхування.
3. Порядок укладання, предмет, форма та істотні умови договору страхування. Умови та порядок здійснення страхової виплати.
4. Співстрахування. Укладення договору страхування на користь третьої особи. Договір страхування одного й того ж об'єкта. Договір перестрахування.
5. Відповідальність страховика. Перехід до страховика прав страхувальника щодо особи, відповідальної за завдані збитки.
6. Припинення договору страхування. Недійсність договору страхування.

Практичні завдання

Темі рефератів

1. Страхування цивільної відповідальності: поняття, особливості та значення.
2. Особливості проведення страхової виплати, відмова від виплати.

Задачі

№ 1. Транспортний засіб громадянина А потрапив в ДТП з транспортним засобом громадянина Б. Винним в ДТП був громадянин Б. ТЗ громадянина А було застраховано. ДТП було оформлено відповідно до законодавства. Громадянин А звернувся до страхової компанії з вимогою відшкодувати завдані збитки відповідно до укладеного договору. Компанія відмовила йому у цьому, мотивуючи це тим, що відшкодування буде виплачено тільки після того, як компанія стягне збитки з громадянина Б, який був винен у ДТП.

Чи правомірною відмова компанії? В якому порядку здійснюється виплата?

№ 2. Громадянин А застрахував свій будинок на випадок пожежі, підтоплення та іншого стихійного лиха терміном на 5 років. Страховий платіж він сплатив за усі 5 років. Через 3 місяці після укладення договору громадянин А помер. Спадкоємців не було виявлено і через рік після його смерті спадщину в установленому порядку було виз-

нано відумерлою, вона перейшла у власність територіальної громади. Протягом місяця будинок було продано громадянину Б. Через півроку після цього у будинок влучила блискавка, що викликало пожежу. Будинок повністю згорів. Оскільки в розпорядженні громадянина Б був договір страхування, укладений громадянином А, то він звернувся до страхової компанії з вимогою надати страхову виплату відповідно до згаданого договору. Компанія відмовила.

Чи правомірна відмова? В якому порядку переходять права та обов'язки по страховому договору?

Тести

1. Договір страхування набирає чинності від часу:

- А. Підписання сторонами.
- Б. Нотаріального посвідчення.
- В. Внесення страхувальником першого страхового платежу.
- Г. Настання страхового випадку.

2. Частина збитків, що не відшкодовується страховиком згідно з договором страхування, — це:

- А. Страхова сума.
- Б. Страховий платіж.
- В. Франшиза.
- Г. Жодної правильної відповіді.

3. Подія, з настанням якої виникає обов'язок страховика здійснити виплату страхової суми:

- А. Страховий ризик.
- Б. Страховий випадок.
- В. Страхове передбачення.
- Г. Вимога страхувальника.

Література [1; 2; 5; 8; 12; 14; 15; 17; 31–35; 50; 55; 58; 59; 62–66]

Тема 4. Договір позики

Поняття та правова природа позики. Характерні ознаки позики. Укладення та форма договору позики. Елементи договору позики. Суб'єктний склад. Предмет договору позики. Зміст договору позики. Оплата, проценти за договором позики. Строк договору позики. Обов'язок позичальника повернути позику. Наслідки порушення до-

говору позичальником. Оспорювання договору позики. Забезпечення виконання зобов'язання позичальником. Новація боргу у позикові зобов'язання.

Питання для самоконтролю

- 1. Поняття, правова природа та характерні ознаки позики.
- 2. Укладення та форма договору позики.
- 3. Елементи договору позики.

Практичні завдання

Темі рефератів

- 1. Характерні ознаки договору позики, його роль та значення у цивільному праві.

Задачі

№ 1. Фізична особа — підприємець Олександр Б. та громадянин Андрій О. усно домовились про те, що Андрій О. позичить Олександр Б. 150 грн., яких йому не вистачає для купівлі подарунку дружині на день народження. Олександр пообіцяв повернути борг через 2 місяці. Після встановленого строку Андрій звернувся до Олександра з вимогою повернути позичені кошти та відсотки. Олександр відмовився сплачувати відсотки, мотивуючи це тим, що в їх домовленості не йшлося про відсотки.

Чи правомірна відмова Олександра Б. сплачувати відсотки? В яких випадках повинні сплачуватись відсотки за договором позики?

№ 2. ВАТ "А" та ТОВ "Б" уклали договір позики на суму 15 тис. грн. Оскільки директори підприємств були давніми знайомими, то домовились, що позика буде безвідсотковою, строком на 6 місяців. Через 4 місяці ТОВ "Б", що було позичальником, отримало значний прибуток і в нього з'явилася можливість повернути борг завчасно.

Чи можливо це? В яких випадках можливе дострокове повернення позики?

Тести

1. Договір позики між фізичними особами укладається в письмовому вигляді, якщо розмір позики перевищує:

- А. Десять неоподатковуваних мінімумів.

- Б. Десять мінімальних заробітних плат.
- В. П'ятдесят неоподатковуваних мінімумів.
- Г. П'ятдесят мінімальних заробітних плат.

2. У разі відсутності іншої домовленості сторін проценти за договором позики виплачуються:

- А. Щотижнево.
- Б. Щомісяця.
- В. Щоквартально.
- Г. Одноразово з закінченням строку договору позики.

3. Об'єктом договору позики може бути:

- А. Тільки гроші.
- Б. Тільки речі, визначені родовими ознаками.
- В. Тільки речі, визначені індивідуальними ознаками.
- Г. Гроші або речі, визначені родовими ознаками.

Література [2; 3; 55; 58; 59; 61–66]

Тема 5. Договір кредиту

Поняття та види кредиту. Правова природа кредиту. Відмінність кредитних відносин від відносин з позики.

Поняття та ознаки кредитного договору. Порядок укладання та форма кредитного договору. Елементи кредитного договору. Сторони договору. Кредитодавець, позичальник. Предмет кредитного договору. Проценти за кредитним договором. Оцінка й аналіз платоспроможності суб'єкта кредитування. Відмова від надання, отримання кредиту.

Забезпечення виконання кредитних зобов'язань. Застава, порука, гарантія, вексель, страхування, цінні папери як засіб платежу за кредитним договором. Ризик неповернення кредиту та підстави для звільнення від виконання зобов'язання.

Види кредитних договорів. Банківський кредит. Комерційний кредит. Товарний кредит. Фінансовий кредит. Лізинговий та іпотечний кредити. Бланковий та консорціумний кредити. Драфт-кредит.

Питання для самоконтролю

1. Поняття, види та правова природа кредиту.
2. Поняття, ознаки та елементи кредитного договору.
3. Порядок укладання та форма кредитного договору.
4. Способи забезпечення виконання кредитних зобов'язань.

Практичні завдання

Тема рефератів

1. Особливості кредитного договору, порівняльна характеристика договорів кредиту та позики.
2. Особливі види кредитних договорів: комерційний, іпотечний, лізинговий та ін.

Задачі

№ 1. ВАТ “Будівельна компанія А” та ТОВ “Агентство нерухомості Б” уклали договір кредиту, відповідно до якого ТОВ “Агентство нерухомості Б” отримав кредит у сумі 20 тис. грн. під 15 % річних на 2 роки. Через 8 місяців виник спір щодо виконання договору. ВАТ “Будівельна компанія А” вимагало застосувати до укладеного договору норми Цивільного кодексу України щодо позики.

Чи можливо це? Дайте правову оцінку ситуації.

№ 2. Між банком “А” та ТОВ “Б” 13 серпня 2008 р. було укладено кредитний договір, за яким ТОВ “Б” отримувало кредитні кошти у сумі 200 тис. грн. під 18 % річних на 5 років. Відповідно до договору кошти мали надійти на рахунок ТОВ “Б” 25 серпня 2008 р. Проте вчасно кошти не надійшли. Банку стало відомо про те, що 18 серпня 2008 р. ТОВ “Б” звернулось з позовом до ТОВ “Б” про відшкодування збитків у сумі 100 тис. грн., завданих через прострочення виконання договору підряду, укладеного між ТОВ “Б” та ТОВ “В”, а також його розірвання. В зв'язку з цим банк “А” і відмовився надати кредит.

Дайте правову оцінку ситуації.

Тести

1. За договором кредиту кредитодавцем може бути:

- А. Банк.
- Б. Банк або інша фінансова установа.
- В. Будь-яка юридична особа.
- Г. Всі відповіді правильні.

2. Кредитний договір укладається:

- А. У письмовому вигляді.
- Б. Письмово або усно.
- В. Форма договору не має значення.

Г. Всі відповіді правильні.

3. Особливістю іпотечного кредиту є застава:

- А. Автомобіля.
- Б. Підприємства як цілісного майнового комплексу.
- В. Нерухомості.
- Г. Всі відповіді правильні.

Література: [1–4; 7; 9; 12; 13; 16; 49; 55–66]

Тема 6. Договір банківського вкладу

Депозитні операції банків. Банківський вклад (депозит). Види банківських вкладів: вклад на вимогу, строковий вклад, умовний вклад (депозит). Договір банківського вкладу. Правова природа банківського вкладу. Форма договору банківського вкладу. Види банківських вкладів. Елементи договору банківського вкладу. Банк і вкладник. Предмет договору банківського вкладу. Проценти на банківський вклад. Індикативні розміри процентних ставок. Зміст договору (права та обов'язки сторін). Укладання та форма договору банківського вкладу, істотні умови.

Внесення грошових коштів на рахунок вкладника іншою особою. Договір банківського вкладу на користь третьої особи.

Ощадна книжка. Ощадний (депозитний) сертифікат.

Питання для самоконтролю

1. Банківський вклад (депозит). Види банківських вкладів.
2. Договір банківського вкладу: поняття та елементи.
3. Зміст договору (права та обов'язки сторін).
4. Укладання та форма договору банківського вкладу, істотні умови.
5. Ощадна книжка. Ощадний (депозитний) сертифікат.

Практичні завдання

Темі рефератів

1. Банківський вклад: поняття, суть та значення.

Задачі

№ 1. Громадянин К. уклав договір вкладу з банком, відповідно до якого громадянином було вкладено 5 тис. гривень під 19 % річних на рік.

Через 5 місяців у громадянина К. склались сімейні обставини, для розв'язання яких були потрібні кошти. Громадянин звернувся до банку, однак останній відмовився повертати гроші, оскільки вклад строковий, його буде повернено з відсотками тільки після закінчення строку.

Як розв'язати ситуацію? Чи можна вклад повернути достроково? Якщо так, на яких умовах?

№ 2. Андрій Р. уклав з банком договір вкладу, відповідно до якого передав 2 тис. гривень під 18 % річних за умови повернення на вимогу. Через деякий час Андрія було повідомлено представником банку, що розмір процентної ставки за його вкладом зменшено до 15 %. Андрій вважав такі дії незаконними.

Як оцінити ситуацію? Дайте правову оцінку?

Тести

1. Якщо вкладником є фізична особа, то договір банківського вкладу є:

- А. Публічним.
- Б. Одностороннім.
- В. Особливим.
- Г. Усі відповіді правильні.

2. Вклад може бути повернено:

- А. На вимогу банку.
- Б. На вимогу вкладника.
- В. На вимогу зацікавленої особи.
- Г. Всі відповіді правильні.

3. Банк може в односторонньому порядку змінити розмір процентів:

- А. На будь-який вклад.
- Б. На строковий вклад.
- В. На вклад за вимогою.
- Г. Всі відповіді правильні.

Література [1; 2; 7; 9; 12; 21; 24; 49; 55; 58; 59; 62–66]

Тема 7. Договір банківського рахунку

Банківський рахунок. Види рахунків: поточні; вкладні (депозитні); кореспондентські.

Договір банківського рахунку. Елементи договору банківського рахунку. Суб'єктний склад. Сторони договору (банк і клієнт (володільць рахунку)). Предмет договору. Права та обов'язки сторін. Укладення та форма договору банківського рахунку.

Операції за рахунком, що виконуються банком. Кредитування рахунку. Проценти за користування коштами, що знаходяться на рахунку. Черговість списання грошових коштів з рахунку. Правові наслідки неналежного виконання банком операцій за рахунком клієнта. Обмеження права розпорядження рахунком. Банківська таємниця. Розірвання договору банківського рахунку.

Питання для самоконтролю

1. Поняття та види банківських рахунків.
2. Договір банківського рахунку: поняття та елементи.
3. Укладення та форма договору банківського рахунку.
4. Операції за рахунком, що виконуються банком. Кредитування рахунку.
5. Правові наслідки неналежного виконання банком операцій за рахунком клієнта. Обмеження права розпорядження рахунком.
6. Банківська таємниця.
7. Розірвання договору банківського рахунку.

Практичні завдання

Теми рефератів

1. Поняття та порядок відкриття рахунків типу Н і типу П.
2. Поняття, суть та значення банківської таємниці.

Задачі

№ 1. ТОВ "Н" відкрило поточний рахунок у банку. Було укладено відповідний договір. На рахунок ТОВ перерахувало 20 тис. гривень. В договорі не було передбачено порядок нарахування процентів, а тому на звернення ТОВ банк пояснив, що проценти будуть виплачені після того, як ТОВ закrije рахунок з урахуванням середньої процентної ставки по депозитах за весь час. ТОВ не погодилося з такими умовами

і висунуло вимогу переглянути договір, банк відмовив, посилаючись на те, що укладено типовий договір і його зміна не дозволяється.

Дайте правову оцінку ситуації. Як повинні виплачуватися проценти в такому випадку?

№ 2. Між ВАТ "Л" та банком було укладено договір банківського рахунку. 22 травня 2008 р. ВАТ передало банку розпорядження про перерахування з рахунку 20 тис. гривень на рахунок ТОВ "Т" до 23 травня 2008 р. В зазначену дату кошти на рахунок ТОВ не надійшли. На звернення ВАТ в банку пояснили, що затримка сталась через певні технічні неполадки і наступного дня кошти буде перераховано. Проте у зв'язку з ненадходженням необхідної суми ТОВ "Т" розірвало договір з ВАТ "Л". ВАТ звернулось до банку з вимогою сплати збитки, однак банк відмовився це зробити. ВАТ звернулося до суду.

Яке рішення повинен винести суд? Чи відповідає банк за подібні збитки?

Тести

1. Якщо кошти надійшли на рахунок клієнта, банк зобов'язаний їх зараховувати:

- А. В день надходження розрахункового документа.
- Б. В день, що йде за днем надходження розрахункового документа.
- В. Протягом тижня з дня надходження розрахункового документа.
- Г. Жодної правильної відповіді.

2. У разі одночасного надходження до банку кількох розрахункових документів, на підставі яких здійснюється списання грошових коштів, банк списує кошти з рахунку клієнта у черговості:

- А. Яка повинна бути визначена клієнтом.
- Б. Яка самостійно визначається банком.
- В. Яка визначена законодавчо.
- Г. Жодної правильної відповіді.

3. Права клієнта щодо розпорядження грошовими коштами, що знаходяться на його рахунку, можуть бути обмежені:

- А. За рішенням суду.
- Б. За рішенням банку.

- В. На вимогу кредитора клієнта.
- Г. Всі відповіді правильні.

Література [1; 2; 9; 12; 21; 49; 55; 58; 59; 62–66]

Тема 8. Розрахунки

Поняття терміна “розрахунки”. Переказ коштів. Платіжні системи. Види платіжних систем. Правові засади функціонування платіжних систем. Предмет розрахунків (платіж коштів). Готівкова та безготівкова форми грошових коштів. Форми розрахунків.

Види готівкових розрахунків (платіж (передача) готівки фізичними особами фізичним особам; платіж фізичними особами готівкою юридичним особам; платіж готівкою однією юридичною особою другій юридичній особі; платіж шляхом внесення готівки до банку другої сторони для зарахування на її рахунок; платіж шляхом внесення готівки до банку для відправлення переказу; розрахунки платіжними картками).

Види безготівкових розрахунків (платіжні доручення; платіжні вимоги (розрахунки за інкасо); вимоги-доручення; акредитиви; чеки, розрахункові чеки; векселі; банківські платіжні картки; інші розрахунки, передбачені законом, банківськими правилами та звичаями ділового обороту, дебетові і кредитові платіжні інструменти, що застосовуються у міжнародній банківській практиці).

Розрахункові документи (на паперових носіях; в електронному вигляді). Суб'єкти переказу коштів. Платіжні інструменти. Порядок оформлення документів при проведенні переказу. Право та спосіб ініціювання переказу. Розрахункові документи: платіжне доручення; платіжна вимога-доручення; розрахунковий чек; платіжна вимога; меморіальний ордер.

Розрахунки із застосуванням платіжних доручень. Загальні положення про розрахунки із застосуванням платіжних доручень. Умови виконання банком платіжного доручення. Виконання платіжного доручення. Відповідальність за невиконання або неналежне виконання платіжного доручення.

Розрахунки за акредитивом. Акредитив. Види та правова природа акредитива. Відкличний акредитив, безвідкличний акредитив. Покритий, не покритий акредитив. Суб'єктний склад: платник акредитива (наказодавець акредитива, акредитиводатель); бенефіціар (отримувач грошей); банк-емітент; банк бенефіціара; виконуючий банк; підтверджуючий банк; авізуючий банк; рамбурсуючий банк. вико-

нання акредитива. Відповідальність банку, що виконує акредитив. Закриття акредитива.

Розрахунки за інкасовими дорученнями. Загальні положення про розрахунки за інкасовими дорученнями. Виконання інкасового доручення. Повідомлення про проведені операції.

Розрахунки із застосуванням розрахункових чеків. Загальні положення про розрахунки із застосуванням розрахункових чеків. Оплата чека. Інкасування чека. Повідомлення про несплату чека. Наслідки несплати чека. Відповідальність за порушення правил здійснення переказу коштів.

Розрахунки векселем. Історичний розвиток вексельних розрахунків. Поняття та види векселів. Простий вексель. Переказний вексель (тратта). Правові засади вексельних розрахунків. Суб'єкти розрахунків векселем. Порядок оформлення векселів. Плата за векселем. Відмова від оплати векселя. Відповідальність за порушення правил вексельних розрахунків.

Питання для самоконтролю

1. Поняття та види платіжних систем.
2. Правові засади функціонування платіжних систем.
3. Форми грошових коштів і форми розрахунків.
4. Види та порядок здійснення готівкових розрахунків.
5. Види та загальна характеристика безготівкових розрахунків.
6. Поняття та види розрахункових документів.
7. Розрахунки із застосуванням платіжних доручень.
8. Розрахунки за акредитивом.
9. Розрахунки за інкасовими дорученнями.
10. Розрахунки із застосуванням розрахункових чеків.
11. Розрахунки векселем.

Практичні завдання

Теми рефератів

1. Платіжні системи: поняття, види, їх роль у переміщенні грошових коштів.
2. Особливості розрахунків за допомогою акредитива. Міжнародні акредитивні розрахунки.
3. Розрахунки за допомогою інкасо. Порівняльна характеристика інкасо та акредитива.

Задачі

№ 1. Підприємства А та Б уклали договір поставки певної продукції. Розрахунки домовились здійснювати за допомогою акредитива. А виступає продавцем, Б — покупцем.

Який вид акредитива буде вигідним для кожного з підприємств і чому?

№ 2. ТОВ “Р” та ТОВ “П” уклали договір купівлі-продажу продукції. Розрахунок домовились провести з застосуванням чеків. ТОВ “П” — покупець видало ТОВ “Р” чек на сплату відповідної суми протягом місяця. Проте через кілька днів ТОВ “П” виявило певні дефекти в товарі і вирішило відкликати чек.

Чи можливо це? Які загальні правила здійснення розрахунків за чеками та їх відкликання?

Тести

1. До внутрішньодержавних банківських платіжних систем в Україні належать:

- А. Система міжбанківських розрахунків.
- Б. Внутрішньобанківська платіжна система.
- В. Система масових платежів.
- Г. Всі вищевказані.

2. Якщо в банку на окремому рахунку підприємства зарезервовано кошти для здійснення акредитивних розрахунків, то такий акредитив є:

- А. Покритим.
- Б. Гарантованим.
- В. Безвідкличним.
- Г. Револьверним.

3. Вексельне поручительство, що здійснюється банком:

- А. Акцепт векселя.
- Б. Аваль векселя.
- В. Индосамент векселя.
- Г. Жодної правильної відповіді.

Література [1; 2; 9–12; 18; 19; 21–23; 25; 26; 28–30; 36–40; 42–47; 49; 53; 55; 58; 59; 62–66]

Тема 9. Договір факторингу

Факторинг. Типи факторингу (купівля права грошової вимоги; забезпечення виконання зобов'язань). Поняття договору факторингу та його види. Предмет договору факторингу. Сторони у договорі факторингу. Клієнт, фактор. Права і обов'язки сторін. Недійсність заборони відступлення права грошової вимоги. Відповідальність клієнта перед фактором. Виконання боржником грошової вимоги факторові. Наступне відступлення права грошової вимоги. Права фактора. Зустрічні вимоги боржника та захист прав боржника. Відповідальність сторін.

Питання для самоконтролю

1. Поняття факторингу, його види.
2. Договір факторингу: порядок укладення та виконання.

Практичні завдання

Теми рефератів

1. Міжнародний факторинг.

Задачі

№ 1. ТОВ “А” та ТОВ “П” уклали договір поставки продукції. ТОВ “П” — отримувач зобов'язалося оплатити товар через місяць. ТОВ “А” погодилося, однак через кілька днів ПП “Н” зробило вигідну пропозицію. Щоб отримати кошти ТОВ “А” уклало договір факторингу з банком, про це було повідомлено ТОВ “П”. Однак останнє відмовилося здійснювати оплату, оскільки вважало договір факторингу недійсним, адже у договорі поставки йшлося про заборону уступки права вимоги.

Дайте правову оцінку ситуації.

№ 2. ВАТ “Р” уклало договір факторингу з банком “К”, відповідно до якого банку було передано право грошової вимоги до ТОВ “Ф”. Грошова вимога мала бути виконана через 4 місяці. Однак через місяць банк “К” уступив право вимоги Факторинговій компанії “ФК”. ТОВ “Ф” відмовилось виконувати зобов'язання “ФК”, оскільки вважало таку переуступку незаконною.

Дайте правову оцінку ситуації.

Тести

1. Предметом договору факторингу може бути:

- А. Право грошової вимоги.
- Б. Право вимоги виконання роботи.
- В. Право вимоги надання послуги.
- Г. Все вищевказане.

2. Фактором може бути:

- А. Банк.
- Б. Банк або інша фінансова установа.
- В. Фізична особа — суб'єкт підприємницької діяльності.
- Г. Все вищевказане.

3. Якщо боржник не виконує дійсного грошового зобов'язання фактору, то:

- А. Договір факторингу розривається.
- Б. Договір факторингу розривається і клієнт відшкодовує фактору збитки.
- В. Клієнт не несе відповідальності.
- Г. Жодної правильної відповіді.

Література: [1; 2; 9; 12; 41; 58; 59; 62–66]

Тема 10. Договір банківської гарантії

Поняття договору банківської гарантії. Елементи договору банківської гарантії. Суб'єктний склад. Предмет договору банківської гарантії. Права та обов'язки сторін. Строк її дії. Незалежність гарантії від основного зобов'язання. Правові наслідки порушення боржником зобов'язання, забезпеченого гарантією. Обов'язки гаранта під час розгляду вимоги кредитора. Право гаранта на відмову в задоволенні вимоги кредитора. Обов'язок гаранта. Припинення гарантії. Право гаранта на зворотню вимогу до боржника. Оплата послуг гаранта.

Питання для самоконтролю

1. Поняття та елементи договору банківської гарантії.
2. Правові наслідки порушення боржником зобов'язання, забезпеченого гарантією. Обов'язки гаранта під час розгляду вимоги кредитора.

Практичні завдання

Темі рефератів

1. Особливості договору банківської гарантії. Порівняльна характеристика договору банківської гарантії та договору позики.

Задачі

№ 1. Між ТОВ "А" та ТОВ "Б" було укладено договір поставки великої партії товарів. На забезпечення виконання зобов'язань по оплаті товару ТОВ "А" (боржник) було укладено договір банківської гарантії. Через деякий час до банку звернулось ТОВ "Б" з необхідними документами і вимогою сплатити передбачену договором гарантії суму, оскільки боржник не виконав своїх зобов'язань. Коли представники банку повідомили боржника про таку ситуацію, ТОВ "А" повідомило, що договір поставки розірваний, а тому ніякої оплати проводити не потрібно. Про це банк повідомив кредитора. Однак на наступний день ТОВ "Б" знову звернулось з подібною вимогою до банку.

Як в такій ситуації повинен вчинити банк? Дайте правову оцінку ситуації.

Тести

1. Банківська гарантія діє:

- А. Протягом строку, на який видана.
- Б. Протягом строку чинності основного зобов'язання.
- В. Протягом двох років від часу укладення договору.
- Г. Жодної правильної відповіді.

2. Гарант має право відмовитися від задоволення вимоги кредитора, якщо:

- А. Вимога або додані до неї документи не відповідають умовам гарантії.
- Б. Боржник повідомив про здійснення оплати кредитору.
- В. Основне зобов'язання припинено.
- Г. Всі відповіді правильні.

3. Якщо гарант сплатив суму відповідно до умов договору гарантії, то стосовно до боржника він має право на:

- А. Прогрес.
- Б. Регрес.
- В. Новацію.
- Г. Жодної правильної відповіді.

Література [1; 2; 9; 12; 49; 55; 58; 59; 62–66]

Тема 11. Фінансові послуги ломбардів

Поняття ломбарду як фінансової установи. Ломбардна операція, її правова природа (кредит під заставу). Операції з валютними цінностями. Договори, що укладаються при здійсненні ломбардних операцій.

Питання для самоконтролю

1. Поняття ломбарду як фінансової установи. Ломбардні операції.
2. Договори, що укладаються при здійсненні ломбардних операцій.

Практичні завдання

Теми рефератів

1. Правове регулювання діяльності ломбардів.
2. Поняття та особливості ломбардних операцій.

Задачі

№ 1. Громадянин К уклав з ломбардом договір зберігання на 6 місяців. Після встановленого строку громадянин не звернувся за річчю.

Чи зобов'язаний ломбард її продавати? Які дії має вчинити ломбард в такому випадку?

Тести

1. Відповідно до Закону України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” ломбарди належать до:

- А. Фінансових установ.
- Б. Кредитних установ.
- В. Банківських установ.
- Г. Позичкових установ.

2. Річ, що передається на зберігання ломбарду, страхується за рахунок:

- А. Поклажодавця.
- Б. Ломбарду.
- В. Поклажодавця та ломбарду спільно.
- Г. Не підлягає страхуванню.

3. Ломбард має право продати річ, передану на зберігання, яку поклажодавець не забрав:

- А. Після закінчення договору зберігання.
- Б. Через 3 місяці від дня закінчення строку договору зберігання.
- В. Через 6 місяців від дня закінчення строку договору зберігання.
- Г. Ломбард не має права продавати таку річ.

Література [1; 2; 6; 12; 27; 54; 55; 58; 59; 62–66]

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Нормативно-правові акти

1. *Господарський кодекс України* від 16 січ. 2003 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР) України. — 2003. — № 18–22. — Ст. 144.
2. *Цивільний кодекс України* від 16 січ. 2003 р. // ВВР України. — 2003. — № 40–44. — Ст. 356.
3. *Цивільний процесуальний кодекс України* від 18 берез. 2004 р. // ВВР України. — 2004. — № 40–41, 42. — Ст. 492.
4. *Закон України* від 2 жовт. 1992 р. “Про заставу” // ВВР України. — 1992. — № 47. — Ст. 642.
5. *Закон України* від 7 березня 1996 р. “Про страхування” // ВВР України. — 1996. — № 18. — Ст. 78.
6. *Закон України* від 18 листоп. 1997 р. “Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними” // ВВР України. — 1998. — № 9. — Ст. 34.
7. *Закон України* від 20 трав. 1999 р. “Про Національний банк України” // ВВР України. — 1999. — № 29. — Ст. 238.

8. *Закон України* від 1 черв. 2000 р. “Про ліцензування певних видів господарської діяльності” // ВВР України. — 2000. — № 36. — Ст. 299.
9. *Закон України* від 7 груд. 2000 р. “Про банки і банківську діяльність” // ВВР України. — 2001. — № 5–6. — Ст. 30.
10. *Закон України* від 5 квіт. 2001 р. “Про платіжні системи та переказ коштів в Україні” // ВВР України. — 2001. — № 29. — Ст. 137.
11. *Закон України* від 5 квіт. 2001 р. “Про обіг векселів в Україні” // ВВР України. — 2001. — № 24. — Ст. 18.
12. *Закон України* від 12 лип. 2001 р. “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” // ВВР України. — 2002. — № 1. — Ст. 1.
13. *Закон України* від 5 черв. 2003 р. “Про іпотеку” // ВВР України. — 2003. — № 38. — Ст. 313.
14. *Закон України* від 9 лип. 2003 р. “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування” // ВВР України. — 2003. — № 49–51. — Ст. 376.
15. *Закон України* від 9 лип. 2003 р. “Про недержавне пенсійне забезпечення” // ВВР України. — 2003. — № 47–48. — Ст. 372.
16. *Закон України* від 11 груд. 2003 р. “Про фінансовий лізинг” // ВВР України. — 2004. — № 15. — Ст. 231.
17. *Закон України* від 1 лип. 2004 р. “Про обов’язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів” // ВВР України. — 2005. — № 1. — Ст. 1.
18. *Інструкція* про порядок видачі, обліку і погашення векселів Державного казначейства України: Затв. наказом М-ва фінансів України від 9 груд. 1997 р. № 269 // <http://rada.kiev.ua>
19. *Інструкція* про касові операції в банках України: Затв. постановою Правління Національного банку України від 14 серп. 2003 р. № 337; Зареєстр. в М-ві юстиції України 5 верес. 2003 р. за № 768/8089 // <http://rada.kiev.ua>
20. *Інструкція* про порядок організації та здійснення валютно-обмінних операцій на території України: Затв. постановою Правління Національного банку України від 12 груд. 2002 р. № 502; Зареєстр. в М-ві юстиції України 14 січ. 2003 р. за № 21/7342 // <http://rada.kiev.ua>
21. *Інструкція* про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах: Затв. постановою Правління Національного банку України від 12 листоп. 2003 р. № 492; Зареєстр. в М-ві юстиції України 17 груд. 2003 р. за № 1172/8493 // <http://rada.kiev.ua>
22. *Інструкція* про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті: Затв. постановою Правління Національного банку України 21 січ. 2004 р. № 22; Зареєстр. в М-ві юстиції України 29 берез. 2004 р. за № 377/8976 // <http://rada.kiev.ua>
23. *Положення* про розрахунково-клірингову діяльність: Затв. рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку № 11-а від 27 січ. 1998 р. // <http://rada.kiev.ua>
24. *Положення* про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами: Затв. постановою Правління Національного банку України від 3 груд. 2003 р. № 516; Зареєстр. в М-ві юстиції України 29 груд. 2003 р. за № 1256/8577 // <http://rada.kiev.ua>
25. *Положення* про порядок здійснення уповноваженими банками операцій за документарними акредитивами в розрахунках за зовнішньоекономічними операціями: Затв. постановою Правління Національного банку України від 3 груд. 2003 р. № 514; Зареєстр. в М-ві юстиції України 24 груд. 2003 р. 1213/8534.
26. *Положення* про ведення касових операцій у національній валюті в Україні: Затв. постановою Правління Національного банку України від 15 груд. 2004 р. № 637; Зареєстр. в М-ві юстиції України 13 січ. 2005 р. за № 40/10320
27. *Положення* про порядок надання фінансових послуг ломбардами: Затв. розпорядженням Держ. коміс. з регулювання ринків фінанс. послуг України від 26 квіт. 2005 р. № 3981 // <http://rada.kiev.ua>
28. *Порядок* проведення розрахунків у разі експорту продукції (робіт, послуг) у межах державного контракту: Затв. постановою Кабінету Міністрів України від 5 черв. 1993 р. // Уряд. кур’єр. — 1993. — 13 листоп.
29. *Порядок* випуску, обігу та погашення векселів, які видаються на суму податку на додану вартість при ввезенні (пересиланні) товарів на митну територію України: Затв. постановою Кабінету Міністрів України від 1 жовт. 1997 р. № 1104 // <http://rada.kiev.ua>
30. *Порядок* випуску, обігу та погашення податкових векселів, що видаються на суму акцизного збору за реалізований спирт етиловий, який використовується на виготовлення лікарських засо-

- бів, пектину, есенції та оцту харчових, ветеринарних препаратів і кремнійорганічних сполук: Затв. постановою Кабінету Міністрів України від 15 лип. 1998 р. № 1100 // <http://rada.kiev.ua>
31. *Порядок* укладання договорів страхування морських суден, що перебувають у державній власності і передаються судновласниками у фрахт, оренду, лізинг: Затв. наказом М-ва транспорту України від 17 трав. 1999 р. № 260; Зареєстр. в М-ві юстиції України 17 черв. 1999 р. за № 386/3679 // <http://rada.kiev.ua>
 32. *Порядок* і правила проведення обов'язкового страхування відповідальності власників собак за шкоду, яка може бути заподіяна третім особам: Затв. постановою Кабінету Міністрів України від 9 лип. 2002 р. № 944 // <http://rada.kiev.ua>
 33. *Порядок* і правила проведення обов'язкового страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду: Затв. постановою Кабінету Міністрів України від 23 черв. 2003 р. № 953 // <http://rada.kiev.ua>
 34. *Порядок* і правила проведення обов'язкового страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, яка може бути заподіяна пожежами та аваріями на об'єктах підвищеної небезпеки, включаючи пожежовибухонебезпечні об'єкти та об'єкти, господарська діяльність на яких може призвести до аварій екологічного і санітарно-епідеміологічного характеру: Затв. постановою Кабінету Міністрів України від 16 листоп. 2002 р. № 1788 // <http://rada.kiev.ua>
 35. *Порядок* та вимоги щодо здійснення посередницької діяльності на території України з укладання договорів страхування зі страховиками-нерезидентами (Порядок та вимоги набирають чинності з дня вступу України до Світової організації торгівлі): Затв. розпорядженням Держ. коміс. з регулювання ринків фінанс. послуг України 25 жовт. 2007 р. № 8170; Зареєстр. в М-ві юстиції України 20 листоп. 2007 р. за № 1288/14555 // <http://rada.kiev.ua>
 36. *Постанова* Кабінету Міністрів України і Національного банку України від 21 черв. 1995 р. № 444 “Про типові платіжні умови зовнішньоекономічних договорів (контрактів) і типові форми захисних застережень до зовнішньоекономічних договорів (контрактів), які передбачають розрахунки в іноземній валюті” // <http://rada.kiev.ua>
 37. “*Про порядок* накладення Національним банком України штрафів за порушення банками вимог Закону України “Про запобігання

- та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом”: Затв. постановою Правління Національного банку України від 17 берез. 2004 р. № 108; Зареєстр. в М-ві юстиції України 5 квіт. 2004 р. за № 422/9021 // <http://rada.kiev.ua>
38. *Женевська конвенція*, якою запроваджено уніфікований закон про переказні векселі та прості векселі (Женева, 7 черв. 1930 р.) // <http://rada.kiev.ua>
 39. *Женевська конвенція* про врегулювання деяких колізій законів про переказні векселі та прості векселі (Женева, 7 черв. 1930 р.) // <http://rada.kiev.ua>
 40. *Женевська конвенція* про гербовий збір стосовно переказних векселів і простих векселів (Женева, 7 черв. 1930 р.) // <http://rada.kiev.ua>
 41. *Конвенція* УНІДРУА про міжнародний факторинг, Оттава, 28 трав. 1988 р. Про приєднання до Конвенції: Закон України від 11 січ. 2006. — ВВР України. — 2006. — № 16. — Ст. 139.
 42. *Конвенція* ООН про міжнародні переказні векселі і міжнародні прості векселі, Нью-Йорк, 9 груд. 1988 р. // <http://rada.kiev.ua>
 43. *Одноманітний закон* про чеки 1931 р. (Дод. № 1 до Женев. конвенції) // <http://rada.kiev.ua>
 44. *Типовий закон* ЮНСІТРАЛ про міжнародні кредитові перекази 1992 р. // <http://rada.kiev.ua>
 45. *Уніфіковані правила* по інкасо (ред. 1978 р., набули чинності з 1 січ. 1979 р.: Публ. Міжнар. торгів. палати ООН № 322) // <http://rada.kiev.ua>
 46. *Уніфіковані правила та звичаї* для документарних акредитивів, ред. 1993 р.: Публ. Міжнар. торгів. палати ООН № 500 (UCP-500) // <http://rada.kiev.ua>
 47. *Уніфіцированые обычаи и правила* по документарному аккредитиву, редакция 2007 г.: Публ. Міжнар. торгів. палати ООН № 600 (UCP-600) // <http://rada.kiev.ua>

Основна

48. *Багач Е.* Оцінка істотності (необхідності та достатності) деяких умов цивільно-правового договору // Підприємництво, господарство і право. — 2005. — № 1. — С. 26–28.
49. *Банківська система* України: Правові засади організації / О. П. Орлюк. — К., 2003. — 240 с.

50. *Белоусов Е.* Сущность страхования (самостоятельность страхового договора) // Підприємництво, господарство і право — 2002. — № 2. — С. 23.
51. *Беляевич О. А.* Господарський договір та способи його укладання: Навч. посіб. — К.: Наук. думка, 2002. — 280 с.
52. *Беляевич О. А.* До питання про недійсність господарських договорів // Вісн. господар. судочинства. — 2004. — № 2. — С. 200–207.
53. *Воробьева О. В.* Правовая природа договора о переводе денежных средств по поручению лица, не имеющего счета в данном банке // Актуальные проблемы гражданского права: Сб. ст. — Вып. 10 / Под ред. О. Ю. Шиловхоста. — М.: Норма, 2006. — С. 23–171.
54. *Єфремова К. В.* Ломбард як суб'єкт господарювання // Актуальні проблеми цивільного і господарського права: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 19 травня 2006 р., Київ / За заг. ред. Р. Б. Прилуцького. — К.: МАУП, 2007. — 268 с. — С. 75–83.
55. *Зобов'язальне право. Теорія і практика: Навч. посіб. / За ред. проф. О. В. Дзери.* — К.: Юрінком Інтер, 2000. — 900 с.
56. *Карашев К. В.* К вопросу о правовой природе аккредитивного правоотношения. // Актуальные проблемы гражданского права: Сб. ст. — Вып. 10. / Под ред. О. Ю. Шиловхоста. — М.: Норма, 2006. — С. 172–225.
57. *Кисіль С.* Лізинг як специфічний вид цивільно-правових зобов'язань // Підприємництво, господарство і право. — 2000. — № 4. — С. 21–26; № 5. — С. 23–30; № 6. — С. 12–15.
58. *Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2 т. — 3-є вид., переробл. і допов. / За ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця.* — К.: Юрінком Інтер, 2008. — Т. 2. — 1088 с.
59. *Роїна О. М.* Договори у господарській діяльності: Практич. посіб. — 2-е вид., допов. — К.: КНТ, 2007, — 732 с.
60. *Суховский В. А.* Обязательства товарного и коммерческого кредита // Актуальные проблемы гражданского права: Сб. ст. — Вып. 10 / Под ред. О. Ю. Шиловхоста — М.: Норма, 2006. — С. 94–122.
61. *Теньков С.* Договір позики: цивільно-правові та податкові аспекти // Юрид. вісн. України. — 2000. — 24–30 серп.
62. *Харитонов Є. О., Старцев О. В.* Цивільне право України: Підручник. — Вид. 2-ге, переробл. і допов. — К.: Істина, 2007. — 816 с.
63. *Цивільне право України: Підручник: У 2 кн. / О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін.; За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової.* — К.: Юрінком Інтер, 2004. — Кн. 2. — 640 с.
64. *Цивільне право України. Договірні та недоговірні зобов'язання: Підручник / С. С. Бичкова, І. А. Бірюков, В. І. Бобрик та ін.; За заг. ред. С. С. Бичкової.* — К.: КНТ, 2006. — 498 с.
65. *Цивільне право України: Підручник: У 2 т. / Борисова В. І., (кер. авт. кол.), Баранова І. М., Жилінкова І. В. та ін.; За заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Спасібо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького.* — К.: Юрінком Інтер, 2007. — Т. 2. — 552 с.
66. *Щербина В. С.* Господарське право: Підручник. — 2-ге вид., переробл. і допов. — К.: Юрінком Інтер, 2005. — 592 с.

ЗМІСТ

Пояснювальна записка.....	3
Перелік тем для самостійного вивчення та завдання до них.....	4
Список літератури.....	23

Відповідальний за випуск *А. Д. Вегеренко*
Редактор *О. М. Коваленко*
Комп'ютерне верстання *Н. М. Музиченко*

Зам. № ВКЦ-4396

Формат 60×84/₁₆. Папір офсетний.
Друк ротатійний трафаретний. Наклад 50 пр.

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП

ДП «Видавничий дім «Персонал»
03039 Київ-39, просп. Червонозоряний, 119, літ. XX

*Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи ДК № 3262 від 26.08.2008*